

5. Laagveenlandschap

5.2. Kraggenlandschap/Dwarsgracht en Jonen, beschermd dorpsgezicht

Gebiedsbeschrijving

Structuur

De waterstreekdorpen Dwarsgracht en Jonen zijn aangewezen als beschermd dorpsgezicht, net als Giethoorn. De karakteristieken van deze waterstreekdorpen zijn dan ook vergelijkbaar. Dwarsgracht is een restant (de achterkade) van de eerste ontginningsslag vanuit het Giethoornse meer (Giethoorn is het resultaat van de laatste ontginningsslag). De gracht is ruim bemeten en volgt een natuurlijk beloop. Landschap, erf en bebouwing staan in nauwe relatie tot elkaar. De erfbeplanting bestaat uit hagen, fruitbomen en solitaires.

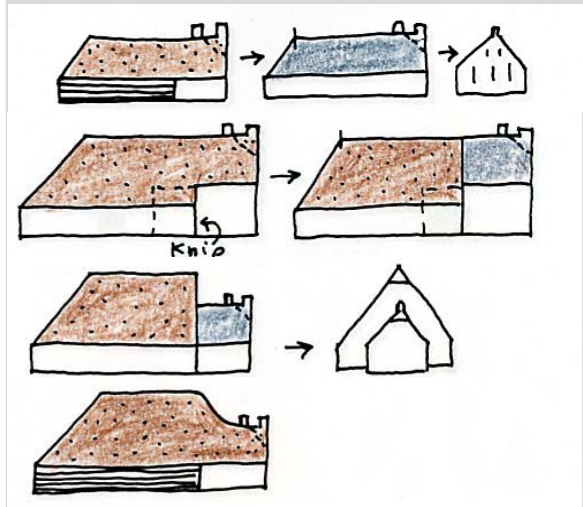
Karakteristiek landschap

Het tweerijg lint bestaat voornamelijk uit niet in de rooilijn geplaatste boerderijen, van verschillende grootte en keuterijtjes op smalle, door sloten begrensde percelen (huuspollen), via looppaden en bruggen met elkaar verbonden. Een aantal huuspollen rond de school is verhoogd. Het looppad langs de dorpsgracht overbrugt de sloten door middel van uitneembare vonders, ten behoeve van de onbelemmerde doorvaart. Tussen de bebouwing is tamelijk veel ruimte, met enige verdichting rond het voormalige schoolgebouw (dorpshuis). Hier is de gracht ook smaller. De boerderijen zijn op het water georiënteerd met de noklijn in dwarsrichting. Door verdichting, vergroting en functieverandering is de bebouwingsstructuur aan verandering onderhevig. Jonen is een klein éénrijg waterstreekdorp - dus hier niet de karakteristieke bruggen - bereikbaar per veer, per fiets of per boot. Plaatsen die verzwakt zijn door afbraak van gebouwen zijn geïnventariseerd binnen de categorie 'structureel verstorende open plaatsen'.

Bebouwing

De éénlaags bebouwing heeft een ontwikkeling doorgemaakt van klein vervenershuisje, via de kamelenrugboerderij naar de kop-rompboerderij en de boerderij met dwarshuis. Deze ontwikkeling leidde tot een afwisselende bebouwing van grotere en kleine boerderijen en kleinere keuterijtjes. Vanwege de aangepaste bedrijfsvoering van de waterstreekdorpen en de smalle percelen zijn hoge baanderdeuren niet kenmerkend voor dit gebied. Het schuurgedeelte heeft een gesloten dak, op het woongedeelte komt sporadisch een dakkapel voor.

Achterop de erven staan bijgebouwen waaronder de voor de waterstreekdorpen kenmerkende kapschuren, die (half) over de sloot zijn gebouwd. Nieuwbouw richt zich vaak op de bestaande bebouwing, maar in een andere schaal. Zo zijn de botenhuizen geïnspireerd op de kapschuren. De recreatiewoningen zijn van een afwijkend type. De bebouwing van Jonen is jonger en gaat schuil onder een zware en dichte boombeplanting.

Kamelenrugboerderij

De bebouwing wordt onderverdeeld in een drietal esthetische categorieën: 'structureel beeldbepalend', 'structureel en architectonisch beeldbepalend' en 'structureel verstorend', waarbij de tweede categorie de bebouwing betreft met een historische meerwaarde en vormgeving. Bij de vaststelling van de structurele waarde zijn de bebouwingsplattegrond en de nokrichting van belang.

Detailering

Nagenoeg alle boerderijen hebben riet als dakbedekking, maar gesmoorde of rode gebakken pannen komen ook wel voor. De combinatie van pannen op het voorhuis en riet op het achterhuis is historisch gegroeid, waarbij de toegenomen financiële welstand een rol heeft gespeeld. Omgekeerd - riet op het voorhuis en pannen op het achterhuis - is niet historisch. De boerderijen zijn opgetrokken in donkere baksteen en het bedrijfsgedeelte soms gedeeltelijk uit (bruin) zwart geteerd hout. De jongere boerderijen zijn opgemetseld in een lichtere kleur baksteen. De deuren en ramen zijn groen, de kozijnen wit geschilderd, met uitzondering van de kozijnen in de houten wanden, die mee geteerd worden. Op de grotere boerderijen met dwars geplaatste voorhuizen komt hier en daar een dakkapel op het voorhuis voor.

Zij zijn met het nok(je) haaks op de hoofdrichting van het dak geplaatst en zijn vaak rijk bewerkt.

De nieuwe invullingen voegen zich in materiaal vaak naar de bestaande bebouwing, maar nieuwe bedrijfsgebouwen zijn ook wel met beeldverstorende zwart-grijze golfplaat gedekt. Bij functieverandering, van agrarisch bedrijf naar wonen, verdwijnen elementen van de oorspronkelijke detaillering.

Bijzondere elementen

Dwarsgracht 46: de afwijkende moderne dakkapellen zijn aangebouwd ten einde zes woningwetappartementen te realiseren.

Voormalige school, nu dorps huis in Dwarsgracht. In zijn typologie afwijkend van de bebouwing in de omgeving.

Welstandsbeleid

Verantwoording

Dwarsgracht en Jonen zijn aangewezen als beschermd dorpsgezicht. Ze hebben beide veel historische bebouwing, die beeldbepalend is voor het gebied. De structuur en de historische bebouwing dienen dan ook te worden gehandhaafd en met zorg behandeld te worden. De bebouwing is echter in de loop van de eeuwen gegroeid met daardoor veel verschillen binnen het kader van de beschreven karakteristieken. Ook nu kan er met nieuwbouw verder worden gebouwd aan beide dorpen. Deze nieuwbouw dient dan wel met respect voor het oude te worden ontworpen. Een aantal karakteristieken is daarbij van wezenlijk belang en zullen dan ook in de criteria worden benoemd.

Beleid

1. De bebouwingskarakteristieken zoals die in de gebiedsbeschrijving zijn omschreven dienen te worden *behouden* en waar mogelijk *hersteld*.
2. *Vernieuwing* is onder voorwaarden mogelijk.
3. Uitbreiding van de woonfunctie in een bestaande of voormalige boerderij mag niet ten koste gaan van de uiterlijke verschijningsvorm.

Welstandscriteria

Situering

1. De 'voorgevel' van de bebouwing dient zich te richten naar het water of afgestemd te worden op de plaatselijke situatie en de bebouwingskarakteristieken.
2. De bebouwing langs het water hoeft de rooilijn niet te volgen.
3. Bijgebouwen dienen zodanig gesitueerd te zijn dat zij ondergeschikt zijn aan het hoofdgebouw en goed zijn afgestemd op de plaatselijke situatie.

Vormgeving

1. De bebouwingskarakteristieken zoals in de gebiedsbeschrijving beschreven dienen te worden behouden en waar mogelijk hersteld. Speciale aandachtspunten hierbij zijn de situering en oriëntatie, de kapvorm en de vormgeving van de bijgebouwen.
2. Het onderscheid tussen voorzijde (water) en achterzijde (weg) van de woningen dient in de gevelindelingen zichtbaar te zijn.

3. Bij nieuwbouw is vernieuwing mogelijk. Deze bouwplannen worden ook beoordeeld aan de hand van de criteria voor architectonische kwaliteit uit paragraaf 6.2. Speciale aandachtspunten hierbij zijn schaal, maat, kapvorm en gevelindeling.
4. Langs de openbare ruimte dient rekening gehouden te worden met de zichtbaarheid van bijgebouwen, achter- en zijgevels.
5. Bij uitbreiding van de woonfunctie in een bestaande of voormalige boerderij dient in ieder geval het onderscheid tussen woon- en bedrijfsgedeelte herkenbaar te blijven.
6. De plaats, afmeting en verhoudingen van de raam- en deuropeningen dienen goed op elkaar afgestemd te zijn.
7. Uitbreidingen en dakkapellen dienen ondergeschikt zijn aan het bestaande gebouw en dienen daar qua vormgeving mee te harmoniëren.

Detaillering, kleuren en materialen

1. Er dienen traditionele kleuren en materialen toegepast te worden conform de gebiedsbeschrijving. Andere kleuren en materialen zijn toegestaan mits deze harmoniëren met bebouwingskarakteristieken van de directe omgeving.
2. Bij veranderingen aan bestaande bebouwing dient de detaillering aan te sluiten bij de bestaande detaillering.
3. Bij nieuwbouw zijn afwijkende materialen en kleuren toegestaan mits deze de bebouwingskarakteristieken van de directe omgeving niet overheersen.

Leeswijzer beschrijvingen

Gebiedsindeling

Het welstandstoezicht wordt gevoerd op grond van gebiedsgerichte criteria. Om deze criteria op te kunnen stellen, zijn eerst verschillende gebieden van elkaar onderscheiden. Dit is gedaan door te zoeken naar een bepaalde samenhang op grond van stedenbouwkundige, landschappelijke en/of architectonische kenmerken.

Deze samenhang kan bestaan uit een vijftal aspecten:

1. de functie;
2. de ontstaansgeschiedenis;
3. de ruimtelijke verschijningsvorm;
4. de relevantie van het onderscheid tussen de gebieden voor welstandstoezicht;
5. de dynamiek van het bouwen.

De mate waarin één van deze aspecten overheerst, wisselt per gebied. Als bijvoorbeeld in twee gebieden hetzelfde welstandsbeleid en dezelfde criteria worden gehanteerd, is het de vraag of het onderscheid nog relevant genoeg is voor het vasthouden aan twee gebieden.

Op deze wijze is een gebiedsindeling ontstaan waarbij de gemeente in 6 hoofdgebieden is ingedeeld. Binnen deze hoofdgebieden zijn vervolgens subgebieden onderscheiden. De kern Steenwijk is bijvoorbeeld verdeeld in 5 gebieden. In totaal zijn 29 gebieden benoemd. De gebiedsindeling is terug te vinden op de overzichtskaart die als bijlage bij de welstandsnota is gevoegd.

Toelichting op de gebiedsbeschrijvingen

Per gebied is een aantal bladen gemaakt met de beschrijving, de waardering, het te hanteren welstandsbeleid en de welstandscriteria.

Elke gebiedsbeschrijving heeft dezelfde opbouw:

- ♦ Kaart

Op het eerste blad staat een kaartje waarop (de ligging van) het gebied is aangegeven.

- ♦ Gebiedsbeschrijving

Na het kaartje volgt de gebiedsbeschrijving. Hier worden de belangrijkste karakteristieken van het gebied en vooral van de bebouwing beschreven. De gebiedsbeschrijving is opgebouwd van groot naar klein en daarbij opgedeeld in drie kopjes: structuur, bebouwing en detaillering. Onder structuur wordt de ontstaansgeschiedenis en de structuur van het gebied beschreven evenals de plaatsing van de bebouwing. Onder bebouwing worden specifieke aspecten van de bebouwing zelf beschreven zoals (architectonische) stijl, gevelopbouw, overheersende hoofd- en kapvorm. Onder het kopje detaillering wordt aandacht besteed aan de detaillering, materialen en kleuren van de bebouwing. De beschrijving en waardering zijn niet los van elkaar te zien. Op het moment dat je de keuze maakt om iets te beschrijven geef je al een impliciete waardering. In de gebiedsbeschrijvingen zitten dan ook elementen van de waardering geïntegreerd.

- ♦ Bijzondere elementen

Bij de beschrijvingen worden ook de bijzondere elementen benoemd. Het gaat daarbij om gebouwen die (in positieve of negatieve zin) afwijken van de algemene gebiedsbeschrijving.

Welstandsbeleid

Het welstandsbeleid wordt steeds voorafgegaan door een verantwoording van het beleid. Hierin wordt kort uiteengezet waarom in een bepaald gebied gekozen is voor het geformuleerde beleid. Hierin ligt ook een

waardering besloten van de kwaliteiten en karakteristieken van het gebied.

Het welstandsbeleid wordt steeds opgebouwd uit:

1. één of meer punten die de algemene lijn vormen;
2. één of meer punten die elementen benoemen die specifiek zijn voor het gebied.

Bij de formulering van het beleid wordt een aantal termen gebruikt die om een nadere toelichting vragen. Ten eerste wordt er onderscheid gemaakt tussen behouden, respecteren en vernieuwen:

Behouden van de bebouwingskarakteristieken. Met behouden wordt bedoeld dat bouwplannen dezelfde bebouwingkarakteristieken dienen te hebben als de bestaande gebouwen. Van de gebiedsbeschrijving afwijkende vormgeving voldoet dan dus niet aan redelijke eisen van welstand. Dat geldt dus voor nieuwbouw, maar ook voor uitbreidingen en verbouwingen aan bestaande gebouwen. Tenzij dit expliciet anders is geformuleerd.

Respecteren van de bebouwingkarakteristieken. Hiermee wordt bedoeld dat bouwplannen de gebiedskarakteristieken als uitgangspunt moeten hebben maar dat op onderdelen hier nieuwe vormen etc. aan toegevoegd kunnen worden. Anders gezegd een bouwplan mag op onderdelen afwijken maar niet conflicteren met de bestaande bebouwing.

Vernieuwen. Hiermee wordt bedoeld dat van de gebiedskarakteristieken afwijkende bebouwing geen probleem vormt. Het gaat dan alleen om nieuwbouw of complete vernieuwbouw en niet om uitbreidingen en gedeeltelijke verbouwingen.

Ter aanvulling worden nog de volgende termen gebruikt:

Versterken. Hiermee wordt bedoeld dat een bouwplan zodanig ontworpen moet zijn dat het eventuele afwijkingen op onderdelen van de bestaande bebouwing teniet doet. Het totale plan moet na realisering van het

bouwplan beter voldoen aan de gebiedskarakteristieken.

Herstellen. Hiermee wordt bedoeld dat oorspronkelijke karakteristieken weer teruggebracht moeten worden. Dit gaat niet alleen om verbouwingen en uitbreidingen aan bestaande gebouwen maar ook om nieuwbouw. Dit wordt met name gebruikt in beschermde gezichten.

Versterken van de kwaliteit van de vormgeving. Hiermee wordt bedoeld dat het bouwplan een hogere kwaliteit van architectuur dient te hebben dan de bestaande bebouwing. Het bouwplan zal dan moeten voldoen aan de criteria voor architectonische kwaliteit.

Bij alle categorieën zijn regelmatig uitzonderingen of nadere voorwaarden benoemd.

Welstandscriteria

Het welstandsbeleid is uitgewerkt in de gebiedsgerichte welstandscriteria. Naast de gebiedsgericht criteria kunnen ook meer objectgerichte criteria of specifieke criteria gelden. Daarnaast is er één algemeen criterium dat geldt in alle gebieden:

- Bij nieuwbouw, wijziging en uitbreidingen dient de architectonische kwaliteit minimaal gelijkwaardig te zijn aan de bestaande architectonische kwaliteit.

Zonder dat bij elk gebied naar deze criteria wordt verwezen gelden in alle gebieden de volgende criteria:

- Voor monumenten: De criteria voor monumenten.
- Voor reclameobjecten: Het reclamebeleid.
- Voor licht vergunningplichtige bouwwerken: De sneltoetscriteria. In de beschermde stads- en dorpsgezichten gelden behalve de sneltoetscriteria altijd ook de gebiedsgerichte criteria.
- Voor recreatieterreinen: Bij recreatieterreinen dienen bij bouwplannen voor verbouwing, uitbreiding en nieuwbouw de bebouwingskarakteristieken van de bestaande bebouwing te worden ge-

respecteerd. Bij algehele vervangende nieuwbouw dienen de bebouwingskarakteristieken van het gebied waarin het recreatieterrein is gelegen te worden *gerespecteerd*.

- ♦ Voor de bijzondere elementen: bij uitbreidingen en verbouwingen dienen de bebouwingskarakteristieken te worden *behouden* en waar mogelijk *versterkt*.

Beeldkwaliteitplannen

Naast de gebiedsgerichte criteria gelden er in delen van twee gebieden nog beeldkwaliteitplannen. Het gaat om:

- ♦ gebied 2.4. "Steenwijk, historisch centrum", daar is het beeldkwaliteitplan Steenwijkerdiep (september 2000) geldig;
- ♦ gebied 2.8. "Steenwijk, naoorlogse uitbreidingen", daar is het beeldkwaliteitplan "Woldmeenthe" geldig.

Beide beeldkwaliteitplannen maken integraal onderdeel uit van deze welstandsnota.